

TERMENUL DE „SUBLIM” ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI ESTETICII FRUMOSULUI ȘI A URÂTULUI

Autori: Alina BURLACU, Daniela PODOLEANU, studentele gr. DVI-091
Conducător științific: Elena MUSTEAȚĂ

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: *Lucrarea reprezintă un studiu generalizat al sublimului, bazat pe elucidarea aspectelor de frumos și urât în contextul analizei estetice a operelor de artă. S-a încercat de a efectua o delimitare dintre aceste două concepte care, la rândul său, pot fi sesizate în mod diferit – în funcție de anumite condiții, de context istoric și socio-cultural – și pot declanșa senzații contrare, ce transcendă treptat dintr-o ipostază în alta.*

Cuvinte cheie: *operă de artă, estetică, frumos, sublim, urât, valoare artistică.*

Frumosul este o caracteristică relativă, valorile perceptibile ale căreia sunt legate de simțurile și cultura omului. Cu definirea acestui termen se preocupă estetica – domeniu al filozofiei, care studiază esența și formele frumosului în creația artistică.

Ca orice apreciere emotivă, stabilirea frumosului este de natură subiectivă. Termenul „frumos” – ca și „minunat”, „superb”, „sublim” etc. – este un adjectiv, pe care-l utilizăm adesea pentru a desemna ceva ce ne place. În diverse epoci istorice au fost stabilite conexiuni foarte strânse între frumos și *bun* (în acest sens, ceea ce este frumos coincide cu ce este bun). Iar în perioada modernă s-a ajuns la ideea legăturii indispensabile dintre frumusețe și *artă*. Unele teorii estetice recunoșteau doar frumusețea artei, aceasta cooptând și ceea ce crea arhitectul, pictorul sau sculptorul, dar și făuririle zidarului, tâmplarului sau ale oricărui altui meseriaș. Abia mai târziu, pentru a distinge pictura, sculptura și arhitectura de ceea ce numim meșteșug, a fost stabilită noțiunea de *arte frumoase*. Acestea, de fapt, au menirea de a cultiva privitorul prin intermediul valorilor estetice ale operelor de artă, provocând anumite stări emotive, rezultate din senzații atât frumoase, cât și nu prea.

Perceperea frumosului, cât și a urâtului este dependentă de inteligența, gândirea și experiența privitorului, precum și de condițiile și împrejurările percepției. Acest lucru se face bine sesizat atunci când, în contextul evoluției artei occidentale, vom încerca să delimităm valorile estetice ale lucrărilor. Spre exemplu, o mască rituală africană, ce reprezintă o divinitate binevoitoare pentru localnici, ar putea părea oripilantă pentru unii occidentali.

În concepția neoclasică (de altfel, ca și în alte perioade istorice) frumusețea este privită ca o *calitate* a obiectului, pe care îl percepem ca fiind ca atare. Or, acest principiu a stat la baza definirilor clasice, cum ar fi: „unitate în diversitate” sau „proporție armonioasă”. Hogarth vorbește despre „linia frumuseții” sau cea a „grației”, indicând spre coerența legăturii dintre frumusețe și forma obiectului. În sec.XVIII se impun termeni noi ce comportă ideea frumosului, precum: gust, sensibilitate, senzație, imaginație etc., fapt care vedește apariția noilor concepții despre frumos. Așa dar, aprecierea frumosului este legată de *simțuri*, de recunoașterea sentimentului de satisfacție – această idee predominând în diverse cercuri filozofice. Astfel, își face treptat loc noțiunea de *sublim*, în accepție tradițională indicând caracteristica estetică a lucrurilor în aspect de: cea mai înaltă formă a perfecțiunii; cel mai înalt grad de desăvârșire; ideal, extraordinar, superb...

Primul care introduce termenul de *sublim* este Pseudo-Longinus. Tratatul acestuia va circula intens încă din sec.XVII (în traducere engleză de John Hall, iar în franceză - de Boileau) și doar din veacul al XVIII-lea acest concept va fi reluat cu multa vigoare. În viziunea lui Pseudo-Longinus, sublimul este expresia unor mari și nobile pasiuni, care declanșează o participare sentimentală atât din partea autorului care creează opera de artă, cât și din partea celui care beneficiază de creație. Iar frumusețea cu adevărat sublimă este aceea, care place tuturor.

Cu toate ca nimeni nu afirmă, că o furtună sau un chip had și amenințător ar putea fi frumos, – în sec.XVII unii pictori sunt apreciați pentru reprezentarea creaturilor slute, hidoase, diforme, precum și a peisajelor „înnegurate” cu furtuni. La această etapă universul satisfacției estetice se divizează în două tărâmură – cel al frumosului și al sublimului (chiar dacă aceste două categorii nu sunt pe deplin separate, întrucât experiența sublimului capătă multe dintre caracteristicile, atribuite anterior frumosului).

Lucrarea, care a contribuit mai mult ca oricare la dezvoltarea ideii sublimului, a fost „Cercetarea filosofică asupra originii ideilor de Sublim și Frumos” de Edmund Burke, apărută în 1756 (prima versiune). Burke situează sublimul în opoziție cu frumosul. După el, frumusețea este, mai întâi de toate, o calitate obiectivă a corpurilor „prin care acestea trezesc dragostea”, capabilă să acționeze asupra minții umane prin intermediul simțurilor. Burke este contra ideii că frumusețea ar consta doar în proporție echilibrată, considerând definiții pentru aceasta așa caracteristici cum ar fi: dimensiunile reduse, netezimea, variația treptată, delicatețea, puritatea și luminozitatea culorii, iar într-o anumită măsură – grația și eleganța. În antiteză, sublimului îi sunt atribuite: dimensiuni colosale, asprime, soliditate, masivitate, întunecime; sublimul este asociat cu forța și privațiune, reprezentative fiind neantul și tăcerea.

Cel care va defini cu mare precizie diferențele și afinitățile dintre frumos și sublim va fi Immanuel Kant în „Cristica facultății de judecată”(1790). Pentru Kant, caracteristicile frumosului sunt: plăcere în absența interesului, finalitate în absența scopului, universalitate în absența vre-unui concept și ordine în absența legii. Kant distinge două feluri de sublim: cel *matematic* și cel *dinamic*. Exemplu tipic de sublim matematic este imaginea cerului înstelat, în fața căruia avem impresia, că ceea ce se poate vedea depășește cu mult sensibilitatea noastră. Și tindem să facem acest lucru, pentru că rațiunea noastră ne induce să postulăm un infinit, pe care nu numai că nu-l putem percepe cu simțurile noastre, dar nici imaginația nu reușește să-l „cuprindă” printr-o simplă intuiție. Exemplu de sublim dinamic poate servi imaginea unei furtuni: ceea ce ne relevează sufletul – nu este impresia unui spațiu nemarginit, ci a unei *forțe* nemarginite.

De cele mai multe ori, *urâtul* a fost definit în opoziție cu frumosul, dar niciodată nu i-au fost dedicate tratate ample. Cu toate acestea, istoria urâtului are tangențe comune cu cea a frumosului. Hegel în „Estetica” sa menționa, că natura subiectivă a gustului nu are nici o regulă fixă. Adesea, eticheta frumuseții sau a urâteniei era formată nu doar pe criterii estetice, ci și pe baza acelor sociale sau politice. Lessing a încercat să construiască fenomenologia complexă a urâtului. Ca urmare, la cumpăna acelor secole, apar unele considerații asupra sublimului, fapt care impune o schimbare radicală a modului de a privi urâtul – neplăcutul și îngrozitorul. Acestea nu privesc defectele artistice, cât reacția noastră în fața fenomenelor naturale, în care predomină diformitatea, durerea, groaza.

În decadentism se vor manifesta formele cele mai respingătoare ale decăderii fizice (nefericiți și bolnavi, victime ale maladiilor etc.). Astfel, apar categoriile distinctive ale urâtului: urâtul în sine, urâtul ca formă și reprezentarea artistică a amândurora. Aceste trei forme fuseseră reprezentate atât în pictură, sculptură, cât și în literatură, reprezentanții de bază fiind: Hugo, David Caspar Friederich, Ilia Repin, Ary Scheffer, Angelo Morbelli, Auguste Rodin s.a.

Este destul de dificilă delimitarea strictă a celor doi termeni – urât și frumos, căci aceștia și-au schimbat înțelesul de-a lungul evoluției culturii și civilizației. Și, precum Voltaire spunea „întrebați o broască râioasă ce este frumusețea și ea va spune că e soția sa...”, – cert este că cele două categorii sunt relative și că nu am putea aprecia Frumosul la justa sa valoare dacă nu ar exista Urâtul. Iar sublimul ia ființă atunci, când ne simțim implicați, propriu-zis, sufletește în perceperea operei de artă - fie frumoasă, fie urâtă. Întrucât de straniu nu ar părea, însă, în orice frumos găsim ceva urât, cât și în ceva urât și desigură putem depista frumosul licărind – acestea armonios compensându-se în diferite faze de sublimare.

Bibliografie

1. *Istoria frumuseții* // Editie îngrijită de Umberto Eco, Enciclopedia RAO, București, 2005, 440 p.
2. *Istoria urâtului*. // Editie îngrijită de Umberto Eco, Enciclopedia RAO, București, 2007, 456 p.
3. *Dictionarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a) Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998, 1192 p.
4. Dabney Townsend. *Introducere în estetică*. Ed. All Educational, București, 2000, 300 p.
Maxime și cugetări (ediția a V-a, revizuită și completată). Ed. Epigraf, Chișinău, 2009, 415 p.